

Tożsamość oraz dylematy pedagogiki opiekuńczej, red. Andrzej Olubiński, Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT” 2000, ss. 256.

Praca opiekuńcza jest elementem pracy socjalnej i związana jest z opieką nad osobami niesamodzielnymi czy to z racji wieku, czy z powodu stanu zdrowia. Przez opiekę rozumie się działanie podejmowane wobec osób lub rzeczy ze względu na faktyczne lub potencjalne zagrożenie ich istnienia przy braku albo ograniczonych możliwościach przezwyciężenia zagrożenia własnymi siłami. Opieka międzyludzka jest ciągłym i w zasadzie bezinteresownym zaspokajaniem przez opiekuna ponadpodmiotowych potrzeb podopiecznego, przez nawiązanie stosunku opiekuńczego, który jest oparty na odpowiedzialności kompensacyjnej. Naukowym aspektem tego rodzaju aktywności zajmuje się pedagogika opiekuńcza, która jest nauką o opiece międzyludzkiej, jej wielorakich problemach wychowawczych i opiekuńczej waloryzacji wychowania. Pedagogika opiekuńcza jest powiązana z realną rzeczywistością społeczną, ekonomiczną i kulturową, jest też zorientowana na wartości, które bywają określane jako wartości humanistyczne, ogólnoludzkie lub chrześcijańskie. Ta dyscyplina naukowa, postrzegana często jako subdyscyplina pedagogiki ogólnej, aktualnie kształtuje się i stopniowo wyłania się z nauk społecznych, w tym głównie z pedagogiki społecznej, pracy socjalnej, psychologii, polityki społecznej, prakseologii, ekonomii, prawa oraz nauk medycznych. Należy zwrócić uwagę na fakt, że pedagogika jest jedną z wielu dyscyplin, z których dorobku teoria i praktyka opieki korzystają.

Pedagogika opiekuńcza, jak każda dyscyplina naukowa, ma swoją genezę i rozwój. Oczywiście opieka międzyludzka występowała od początku istnienia człowieka, jednak jako odrębna dyscyplina naukowa powoli kształtuje swoją autonomię. Istnieje więc potrzeba szczegółowych analiz związanych z ustaleniem tożsamości i autonomii tej dyscypliny naukowej. Występuje konieczność zarówno doprecyzowania teorii opieki, jak i zagadnień związanych z praktyką i aksjologią.

Recenzowana publikacja, zatytułowana: *Tożsamość oraz dylematy pedagogiki opiekuńczej* pod redakcją Andrzeja Olubińskiego, jest ważnym krokiem w kierunku rozwoju pedagogiki opiekuńczej jako dyscypliny naukowej. Książka jest zbiorem materiałów, które są plonem konferencji naukowej, zorganizowanej przez Katedrę Pedagogiki Opieki i Pracy Socjalnej Instytutu Nauk Pedagogicznych i Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w 2001 roku. Zasadniczy cel prezentowanych wystąpień wiązał się z dyskusją nad określeniem aktualnego statusu pedagogiki opiekuńczej; jej miejsca wśród innych dyscyplin naukowych, w tym głównie nauk pedagogicznych; jej przedmiotu, obszarów badań; powiązania teorii opieki z praktyką oraz zarysowaniem dalszych perspektyw jej rozwoju.

Autor opracowania, przyjmując kryteria merytoryczne prezentowanych podczas wspomnianej konferencji wystąpień, przedstawił je w czterech częściach, zatytułowanych: I – Tożsamość i miejsce pedagogiki opiekuńczej w systemie nauk o wychowaniu; II – Pedagogika opiekuńcza jako dyscyplina praktyczna; III – Me-

todologiczne inspiracje pedagogiki opiekuńczej; IV – Rola pedagogiki opiekuńczej w pedagogicznym kształceniu akademickim.

Całość tomu otwiera tekst Zdzisława Dąbrowskiego *O tożsamości pedagogiki opiekuńczej*. Autor stwierdza, że dyscyplina ta w naszym kraju jest realnym faktem i w jej aktualnym stanie daje się wyodrębnić cechy konstytutywne dyscypliny naukowej, określanej jako pedagogika opieki. W syntetyczny sposób podane są zręby autorskiej teorii opieki, określające jej podstawowe cechy, przedmiot, treść, model-wzorzec opiekuna-wychowawcy oraz funkcje pedagogiki opiekuńczej.

Kolejny tekst, autorstwa M. Winiarskiego pt. *Pedagogika opiekuńcza w procesie rozwoju* to ważny materiał dla zrozumienia pedagogiki opiekuńczej jako autonomicznej dyscypliny naukowej. Autor, wychodząc od genezy tej dyscypliny, ukazuje jej historię i wkład Z. Dąbrowskiego oraz perspektywę jej dalszego rozwoju. W ten sposób charakteryzuje kształtowanie się pedagogiki opiekuńczej, jej tożsamość oraz status wśród innych nauk pedagogicznych.

Chrześcijańską wizję opieki prezentuje Roman Jusiak OFM z KUL w artykule pt. *Inspiracja chrześcijańska w pedagogice opiekuńczej*. Ukazując bogatą tradycję pomocy kościelnej, określa chrześcijański sens miłości bliźniego oraz pomocy i wsparcia. Autor stawia tezę, iż opieka i pomoc społeczna nabierają pełniejszego wyrazu, gdy przyjmuje się chrześcijańską, integralną koncepcję człowieka oraz eschatologiczny punkt widzenia. Kościół katolicki określa pomoc i opiekę zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia, uwzględnia narodową tradycję, a także potrzeby społeczno-religijne.

Bardzo interesujące jest opracowanie A. Olubińskiego, pt. *O postawie twórczej w pracy socjalno-opiekuńczej*. Autor zwraca uwagę na, bardzo dyskusyjny i mało podejmowany w opracowaniach problem, fenomenologicznego aspektu działalności opiekuńczej, którą rozumie jako subiektywną, indywidualną, niepowtarzalną, a głęboko humanistyczną relacją opiekuna z podopiecznym. Opieka rozumiana jest jako odszukiwanie właściwego sensu i znaczenia istotnych dla podopiecznego wartości. Taka relacja pogłębia wzajemną więź tworząc realne możliwości właściwej, realnej pomocy oraz ma ona charakter kreatywny.

Na uwagę zasługuje również studium S. Kawuli zatytułowane: *Pomocniczość w pracy opiekuńczej i socjalnej*. Według Katolickiej Nauki Społecznej zasada pomocniczości jest ważnym elementem chroniącym prawa osoby w społeczeństwie. Zasada ta głosi, że to jednostka lub małe grupy społeczne powołane oddolnie, mogą organizować własnymi siłami opiekę społeczną, tego nie powinny ich pozbawiać struktury wyższego rzędu, w tym państwo. Wszelka działalność społeczna ma charakter pomocniczy; winna pomagać członkom organizmu społecznego, a nie niszczyć ich lub wchłaniać. Przy stosowaniu zasady pomocniczości sprawniej działają poszczególne segmenty społeczności i integruje się cały system. Większą żywotność wykazuje społeczeństwo, a w konsekwencji szczęśliwszy i pomyślniejszy jest los poszczególnego człowieka. Ze społecznego punktu widzenia ważna jest również ekonomia działania społecznego. Nie należy bowiem tworzyć zbędnych struktur społecznych, które są kosztowne, jeżeli określone zadania społeczne można zrealizować mniejszym kosztem. Zasada pomocniczości porządkuje działalność społeczną, skierowując ją ku dobru osoby ludzkiej. S. Kawula nawiązując do

podstawowej zasady pracy socjalnej stawia tezę, iż w sytuacji poszerzającej się sfery ubóstwa, szansa na częściowe rozwiązanie tego problemu wiąże się z praktycznym upowszechnieniem zasady pomocniczości, którą rozumie tu jako wszechstronne wspieranie wszelkich społecznych inicjatyw pomocy oraz nie przeszkadzanie w aktywności opiekuńczej małym grupom, wspólnotom i społecznościom. Autor stoi na stanowisku, iż skierowanie wysiłku na uruchamianie tzw. sił społecznych, zarówno w wymiarze lokalnym, jak i globalnym może przynieść bardziej widoczne efekty realizacji funkcji opiekuńczo-socjalnej, niż tworzenie niewydolnych często struktur instytucjonalnych.

Na społeczne przesłanki w pedagogice wskazuje B. Czeredrecka w refleksji pt. *Wspólne obszary badań pedagogiki społecznej oraz opiekuńczej*, zauważając, iż autonomiczne ambicje pedagogiki opiekuńczej niosą niebezpieczeństwo tworzenia teorii oraz metodologii badań w tym zakresie, w izolacji od uwarunkowań społeczno-środowiskowych.

Rolę sił społecznych jako swoistej formy realizacji funkcji kompensacyjno-opiekuńczej w odniesieniu do dzieci i młodzieży zagubionej – na przykładzie aktywności konkretnego stowarzyszenia – wykazuje M. Suska w opracowaniu pt. *Stowarzyszenie „Tratwa” oraz „pedagog uliczny” jako formy aktywizacji społeczno-wychowawczej młodzieży*.

Bardzo ważne i inspirujące są teksty zamieszczone w części metodologicznej recenzowanej pracy. Danuta Urbaniak-Zajac w opracowaniu pt. *Podejście jakościowe w badaniach z pedagogiki opiekuńczej* zwraca uwagę na brak w literaturze przedmiotu jednoznacznych uzgodnień, dotyczących realizacji badań jakościowych. Sama zaś szczegółowo scharakteryzuje jakościowe podejście do badań nad fenomenem pomocy i opieki.

Tekst E. Cyrańskiej pt. *Obecność – uczestnictwo w relacji człowieka z człowiekiem – w opiece* ukazuje fenomenologiczny aspekt opieki jako specyficznej relacji opiekuna i podopiecznego, podkreślając jej humanistyczny wymiar, przejawiający się w dialogu, komunikacji, spotkaniu, wzajemnym obcowaniu i ubogacaniu się wzajemną obecnością.

U. Graca-Miąsik w artykule pt. *Wykorzystanie analizy systemowej w badaniach nad rodzinami zastępczymi – refleksja metodologiczna*, wskazuje na możliwość wszechstronnego badania opieki w kategoriach analizy systemowej, rozpatrując tę koncepcję na przykładzie badania funkcji rodziny zastępczej.

Również inne zamieszczone w recenzowanej publikacji artykuły, ujmują różnorodne elementy, które są przedmiotem zainteresowania pedagogiki opiekuńczej. Warto przytoczyć niektóre tytuły: *Wspomaganie rozwoju i zdrowia jako przedmiot zainteresowań pedagogiki opiekuńczej* (S. Badora i L. Krzętowska), *Aksjologia i prakseologia opieki nad osobami niepełnosprawnymi wobec normalizacyjnego paradygmatu pedagogiki specjalne* (H. Żuraw), *Niedostrzegane aspekty procesu opieki i wychowania integralnego* (W. Terlecka), *Kompetencje pracowników socjalnych do wypełniania zadań w systemie pomocy dziecku w rodzinie* (A. Kurcz), *Wyzwania oraz ograniczenia w praktyce funkcjonowania systemu opieki* (W. Grądzki), *System opieki nad dziećmi i młodzieżą w Danii* (E. Kantowicz), *Zarys*

koncepcji profilaktyki i opieki nad dzieckiem w reformowanym systemie oświaty (H. Górecka).

Dla rozwiązywania dylematów pedagogiki opiekuńczej merytoryczny wkład wniosły opracowania zamieszczone w czwartej części recenzowanej publikacji, pod wspólnym tytułem: *Rola pedagogiki opiekuńczej w pedagogicznym kształceniu akademickim*. Na uwagę zasługują opracowania: *Transformacja w kształceniu pedagogów opiekuńczych* (J. Brągiel), *Kompetencje zawodowe opiekuna w planach specjalistycznego kształcenia na Akademii Bydgoskiej* (M. Kuchcińska) oraz: *Przygotowanie studentów pedagogiki opiekuńczej do pracy – potrzeby a rzeczywistość* (M. Truszkowskiej). Ewidentna wartość tych publikacji polega na tym, że artykuły promują pedagogikę opiekuńczą jako dyscyplinę akademicką i wskazują na jej aktualność i przydatność.

Podstawowym zarzutem, jaki można skierować pod adresem recenzowanej książki, jest pewnego rodzaju niespójność i niejednorodność prezentowanych tekstów. Są teksty o bardzo wysokim poziomie merytorycznym, wskazujące na profesjonalizm i kompetencje autorów poruszanej tematyki, i są opracowania będące w zasadzie encyklopedycznym zestawieniem faktów i przypomnieniem znanych przez profesjonalistów zagadnień. W sumie recenzowana książka stanowi jednak bardzo cenny zbiór refleksji, analiz, krytycznych ocen, ukazujących stan teorii pedagogiki opieki, czyli – jak powszechnie funkcjonuje w terminologii akademickiej – dyscypliny naukowej określanej jako pedagogika opiekuńcza. Publikację tę warto polecić wszystkim, którzy są zainteresowani omawianą dyscypliną i realizują zadania socjalne.

Roman Jusiak OFM

Koncepcje opieki i zawody opiekuńcze, Pracownicy socjalni i pielęgniarki, red. Zofia Kawczyńska-Butrym, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2001, ss. 274.

Współczesna historia znaczone jest przez takie paradygmaty jak: ustawiczny rozwój i ciągle przeobrażenia. W życiu wszystko jest dynamiczne, jest w ruchu, poddane reorganizacji, nastawione na karierę, sukces, zysk, natomiast w przeszłość odeszła statyczna koncepcja społeczeństwa. Faktem jest, że w większości państw świata stale wzrasta stopa życiowa, a społeczeństwa korzystają z wielu różnorodnych udogodnień. Jednak w Polsce - po tzw. „przełomie” i kilkunastu już latach transformacji politycznej, społecznej, gospodarczej i kulturowej – dobrobyt i bogactwo nadal pozostają udziałem tylko nielicznych. Większość społeczeństwa żyje w ciągłym niepokoju o przyszłość, obawiając się szczególnie utraty pracy. Natomiast stale zwiększa się liczba bezrobotnych, ubogich, bezdomnych i osób pozostających bez